

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย

ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเดทกาน, นภัททิพย์ วิกาวิน, จุฑารัตน์ สรวานะวงค์, และราชันย์ นิลวรรณภา

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อการพัฒนาารูปแบบการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทยดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและปฏิบัติงานในหน่วยงานการจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย จำนวน 28 คน ที่คัดเลือกแบบเจาะจงในหน่วยงานด้านการจัดการคัมภีร์ใบลาน จำนวน 14 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัยผลจากการวิจัยพบว่าปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ-การจัดการคัมภีร์ใบลานในประเทศไทย, 5 ปัจจัย ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ และปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จรองลงมาได้แก่ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านเครือข่ายและความร่วมมือ และปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

คำสำคัญ : คัมภีร์ใบลาน, การจัดการคัมภีร์ใบลาน, ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จ

Factors Affecting the Success of Palm-Leaf Manuscript Management in Thailand

Prasittichai Lertratanakehakarn, NamtipWipawin, Jutharat Sarawanawong, and Rachan Nilawannapha

This research article aims to investigate the key success factors affecting Palm-Leaf Manuscript Management in Thailand. This research article is a part of the research on Development of Palm-Leaf Manuscript Management Model in Thailand. The research article is a qualitative study by In-depth interview 28 administrators, staff who involved Palm-Leaf Manuscript Management in 14 Institutes. Moreover the research tool is structured interview. The data analysis is descriptive analysis. The results show that the key success affecting Palm-Leaf Manuscript Management in Thailand has 5 factors. The most important factors are as follows: Administration and Staff, Budget, Network and Collaboration and Information Technology.

Keywords: Palm-Leaf Manuscript, Palm-Leaf Manuscript Management, Key success factors

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทย

ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเดททกาล,¹ นภัทพย์ วิภาวิน,² จุฑารัตน์ ตราวงะวงศ์,³ และราชันย์ นิลาวรรณภา⁴

บทนำ

คัมภีร์โบราณเป็นเอกสารโบราณประเภทหนึ่งซึ่งช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และอารยธรรมของชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คัมภีร์โบราณถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีคุณค่าและความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากคัมภีร์โบราณเป็นเอกสารชั้นต้นจารตัวอักษรด้วยเหล็กแหลมบนใบลาน โดยบันทึกเรื่องราวสรรพวิชาการศึกษาต่างๆ ของบรรพชน บ่งบอกความเคลื่อนไหวของอารยธรรมหรือค่านิยมแห่งสังคมในกลุ่มชนโบราณแต่ละยุคสมัย และยังเป็นเอกสารวิชาการที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยรูปแบบอักษรของภาษาประจำท้องถิ่น ใช้เป็นหลักฐานศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ จดหมายเหตุ วรรณคดี ศาสนา ศิลปะ อักษร และทางด้านสังคมในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอดีตใช้บันทึกความรู้หรือเรื่องราวการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่มีคุณค่าด้านศิลปกรรม ที่บ่งบอกเอกลักษณ์ของชาติได้เป็นอย่างดี จากฝีมือช่างศิลป์ในสมัยอดีตที่ได้บรรจงสร้างสรรค์ศิลปะ การประดับตกแต่งคัมภีร์โบราณ ทาสี วาดลวดลายลงบนขอบใบลาน ปกใน ปกนอกใบลาน ห่อคัมภีร์ด้วยผ้าชั้นดี ที่มีความวิจิตรงดงามเป็นอย่างยิ่ง (ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และนิยะดา ทาสุนทร, 2541; เกษียร มะปะโม, 2548; สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2548; 2552; ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2553; สมชาย ลำดวน, 2554; สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, 2556; Grabowsky, 2008)

คัมภีร์โบราณเป็นหลักฐานผลงานทางภูมิปัญญาของบรรพชนที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศชาติ สะท้อนข้อมูลเรื่องราวในอดีตเป็นเอกสารข้อมูลชั้นต้นในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของสังคมสมัยก่อนได้เป็นอย่างดี แสดงถึงอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษไทยที่สามารถสร้างสิ่งอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่อุปกรณ์ที่ใช้บันทึกจดจารลายลักษณ์อักษร การตกแต่งปกหน้า ปกหลัง และผ้าห่อมีลักษณะพิเศษที่เป็นศิลปะชั้นสูง (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2545) อีกทั้งอักษรภาษาที่ใช้จารก็เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงลักษณะประจำชาติ แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม อารยธรรม และเป็นหลักฐานแสดงวิวัฒนาการของรูปอักษร รวมทั้งภาษาที่แตกต่างกันไปตามยุคสมัย คัมภีร์โบราณจึงจัดเป็นศิลปหัตถกรรมที่บรรพชนไทยได้สร้างไว้

¹ แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
E-mail: eak.prast@hotmail.com

² แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
E-mail: namtip.wip@stou.ac.th

³ ภาควิชาניתเทศศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
E-mail: juthaarat@gmail.com

⁴ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
E-mail: nilawanapa@yahoo.com

เป็นเอกสารทรงคุณค่าที่นักอักษรศาสตร์นักประวัติศาสตร์ และนักโบราณคดียอมรับใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ในหลายๆ ด้าน (เกษียร มะปะโม, ม.ป.ป.) เนื้อหาบนคัมภีร์โบราณเป็นเอกสารจดหมายเหตุพงศาวดาร ตำนานที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างยิ่ง ทำให้สามารถรู้เรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทั้งทางด้านสังคม บุคคลสำคัญของชาติ และยังมีเนื้อหาที่วรรณคดีจึงบ่งบอกถึงวิวัฒนาการด้านวรรณกรรมของชาติได้เป็นอย่างดี และเนื้อหาที่ทั้งตำรา สาขาวิชาต่างๆ ทั้งเวชศาสตร์ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ กฎหมาย ขนบธรรมเนียมจารีตต่างๆ เป็นต้น ที่ควรค่าแก่การศึกษา ค้นคว้า วิจัย ซึ่งจะใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ คัมภีร์โบราณยังมีคุณค่าและความสำคัญทางศาสนา เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับพุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎก หลักคำสอนใน และนิทาน ฯลฯ ซึ่งช่วยส่งเสริม สืบทอด ให้พุทธศาสนาดำรงมาได้ถึงทุกวันนี้ (สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2548; 2552; นิศาชล จำนงศรี, 2552; สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, 2556) นอกจากนี้ ยังพบว่าคัมภีร์โบราณมีความสำคัญยิ่งต่อการวิจัยของชาติ ดังที่มีงานวิจัยหลายชิ้นวิจัยเนื้อหาบนคัมภีร์โบราณด้านประวัติศาสตร์สังคม กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาวัฒนธรรม ศิลปะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รูปอักษรโบราณ คติธรรมและความเชื่อ ตำรายา และศาสนา (วิชัย กุลชาบาล, 2543; นฤมล ปิยวิทย์, 2544; วรรณวิทย์ เหลืองประภัสร์, 2547; กฤษณพร สวนแสน, 2548; พิษณุ เข็มพิลา และกฤษฎา ศรีธรรมมา, 2550; บัวไข เพ็งพระจันทร์, 2551; อภิวัฒน์ พันธุ์สุข, 2551; เฉลิมพล คำเชื้อ, 2554; วลีรัตน์ มันทุราช, 2555; อนุสรณ์ กิตติวัฒน์, 2556; วิทรี ประชาณุกุล, 2556; วลีพร มันทุราช, 2556; อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2556) จากคุณค่าและความสำคัญดังกล่าว ทำให้คัมภีร์โบราณเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่า มีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษาคคว้าแก่การสงวนรักษา และถ่ายทอดให้อนุชนใช้เป็นเครื่องมือเสริมภูมิปัญญา และเชิดชูเกียรติภูมิของชาติสืบไป (อนาโตล เบ็ลตีเยร์ และสุพิน ฤทธิเพ็ญ, 2555; ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2548)

ปัจจุบันมีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง และหน่วยงานจัดการคัมภีร์โบราณ ทั้งในประเทศต่างประเทศและในระดับสากล ในระดับสากลมีองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ดำเนินการอนุรักษ์ สงวนรักษา และพัฒนาระบบการเข้าถึงเนื้อหาความรู้ในคัมภีร์โบราณให้เป็นมรดกความทรงจำของโลก โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ UNESCO's Memory of the World (UNESCO, 2004) ในต่างประเทศมีโครงการ National Mission for Manuscripts ดำเนินการโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม ประเทศอินเดีย (National Mission for Manuscripts, 2005) และโครงการห้องสมุดดิจิทัลคัมภีร์โบราณของประเทศลาว (Hundius and Wharton, 2007) โดยทั้งสองโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์ สงวนรักษา เผยแพร่มรดกวัฒนธรรมของชาติประเภทเอกสารโบราณ ทั้งที่เป็นต้นฉบับและในรูปดิจิทัล หน่วยงานอื่นๆ มีมหาวิทยาลัย Cornell และมหาวิทยาลัย Northern Illinois ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีคอลเล็กชันคัมภีร์โบราณของประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งไทย ลาว มีการจัดการคัมภีร์โบราณทั้งอนุรักษ์ สงวนรักษา ทำการดิจิทัล และพัฒนาการให้บริการรูปดิจิทัลด้วย (นิศาชล จำนงศรี, 2552; บานเย็น ภัทรเกียรติเจริญ, 2556)

ประเทศไทยมีหลายหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดการคัมภีร์โบราณที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของไทย ทั้งที่เป็นหน่วยงานโดยตรง ได้แก่ สำนักหอสมุดแห่งชาติ สถาบันวิจัยสังคม สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศูนย์โบราณศึกษาสถาบันล้านนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ และสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์โบราณวัดสูงเม่น และยังมีบางหน่วยงานจัดตั้งเป็น

โครงการขึ้นมา เช่น โครงการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โครงการสำรวจ รวบรวม และศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) โครงการพระไตรปิฎกฉบับธรรมชัย วัดพระธรรมกาย เป็นต้น บางหน่วยงานบริหารจัดการคัมภีร์โบราณครอบคลุมทั้งประเทศ บางหน่วยงานรับผิดชอบในภูมิภาคหรือเขตพื้นที่ที่หน่วยงานนั้นจัดตั้งอยู่ แต่มีหน่วยงานมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับภารกิจ บทบาท และหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ แต่มีกระบวนการดำเนินงานด้านคัมภีร์โบราณที่คล้ายคลึงกัน ตั้งแต่การสำรวจ การจัดเก็บ การอนุรักษ์ การเผยแพร่ และการให้บริการคัมภีร์โบราณ (ไข่มุก อุทยาวิลี, 2550; นิศาชล จำนงศรี, 2552; ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2553)

ถึงแม้ว่าในประเทศไทยจะมีหน่วยงานด้านการจัดการคัมภีร์โบราณอยู่ทั่วทุกภูมิภาคแล้วก็ตาม แต่จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเรื่องการดำเนินการของหน่วยงานเหล่านั้น พบว่าส่วนใหญ่ยังมีปัญหาอยู่หลายด้านด้วยกัน ดังนี้ 1) ปัญหาด้านการบริหารจัดการคัมภีร์โบราณพบว่า การกำหนดโครงสร้างของหน่วยงานหลายแห่งไม่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม ไม่สอดคล้องกับภารกิจหน้าที่ด้านการจัดการคัมภีร์โบราณ ปัญหาด้านนโยบาย กลยุทธ์ และระบบการทำงานที่ไม่ได้กำหนดเป็นนโยบายหลักของหน่วยงาน ไม่มีการวางแผนกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการทำงาน รวมทั้งระบบการทำงานที่ไม่ชัดเจน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อตรงต่อการดำเนินงานในทุกๆ ด้าน ทั้งงบประมาณ บุคลากร เทคโนโลยีและเครื่องมือ อุปกรณ์ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและไม่ต่อเนื่อง จากปัญหาดังกล่าวทำให้การดำเนินงานในบางกระบวนการไม่สามารถดำเนินการได้ 2) ปัญหาขาดบุคลากรสายงานหลักที่มีความรู้ ประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ ทำให้ไม่สามารถปริวรรต คัดลอก ถ่ายทอด และแปลเนื้อหาบทคัมภีร์โบราณได้ ขาดบุคลากรสายสนับสนุน เช่น ด้านไอที ในการทำดิจิทัล การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ฯลฯ ปัญหาด้านผู้บริหาร เนื่องจากความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินการ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร อาจทำให้ด้านนโยบายการจัดการไม่ต่อเนื่องหรือเปลี่ยนไปตามนโยบายของผู้บริหารใหม่ 3) ปัญหาด้านงบประมาณพบว่า งบประมาณไม่เพียงพอ เช่น การดำเนินงานด้านการสำรวจมีขั้นตอนต้องใช้บุคลากรที่เพียงพอ จึงมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง แต่มีงบประมาณในการสำรวจน้อยจนทำงานไม่ทันการณ์ ยังมีคัมภีร์โบราณจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการสำรวจและอนุรักษ์ ในเบื้องต้นยังคงตกค้างอยู่ตามวัด ชุมชน และในท้องถิ่นต่างๆ จึงเสื่อมสภาพไปตามกาลเวลา และอาจสูญหายได้ (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2553; สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552) 4) ปัญหาด้านเทคโนโลยีและเครื่องมืออุปกรณ์ เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีและเครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่จำเป็นอย่างยิ่งเพราะช่วยให้การดำเนินงานมีความสะดวก รวดเร็ว ลดความซ้ำซ้อนเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยในการอนุรักษ์ต้นฉบับ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ช่วยในการพัฒนาระบบเครื่องมือช่วยค้นและวิธีการเข้าถึงข้อมูลเนื้อหาในคัมภีร์โบราณ และเทคโนโลยีเครือข่ายและการสื่อสารช่วยการให้บริการเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และกว้างขวาง แต่ยังคงพบปัญหาว่าหลายหน่วยงานยังไม่มีมาตรการหรือมาตรฐานด้านนี้ชัดเจน การจัดการยังไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สอดคล้องกับสภาวการณ์ปัจจุบัน และ 5) ปัญหาด้านกระบวนการดำเนินงานคัมภีร์โบราณพบว่า ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานได้อนุรักษ์และการจัดเก็บคัมภีร์โบราณตามหลักวิชาการ ถือเป็นแนวทางหนึ่งช่วยยืดอายุของคัมภีร์โบราณต้นฉบับให้ยืนยาว แต่ยังมีหลายหน่วยงานที่ขาดมาตรฐานตามหลักวิชาการ ซึ่งอาจส่งผลให้คัมภีร์โบราณ

เสียหายได้ (ไข่มุก อุทยาวิไล, 2550; สำนักหอสมุดแห่งชาติ, 2552) ปัญหาด้านการเผยแพร่และการให้บริการคัมภีร์โบราณ พบว่า หน่วยงานส่วนใหญ่มีข้อจำกัดและอุปสรรคในการเข้าถึงข้อมูลคัมภีร์โบราณ ถึงแม้หลายหน่วยงานมีการจัดทำระบบการจัดเก็บ การค้นคืน โดยนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาระบบการจัดเก็บ การอนุรักษ์ และการให้บริการคัมภีร์โบราณ แต่การดำเนินงานดังกล่าวยังอยู่ในช่วงการเริ่มต้นเท่านั้น (นิศาชล จำนงศรี, 2552; สิริณีนาฏ สมบูรณ์เอนก, 2555)

จากประเด็นคุณค่าและความสำคัญของคัมภีร์โบราณในฐานะที่เป็นทั้งโบราณวัตถุและมรดกภูมิปัญญาของชาติ รวมทั้งปัญหาด้านการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทย เพื่อใช้ปัจจัยนั้นๆ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการและดำเนินงาน เช่น แนวทางการวางแผนกำหนดนโยบายกลยุทธ์ ระบบการทำงาน บุคลากร งบประมาณ เทคโนโลยีและเครื่องมืออุปกรณ์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการวางแผนการดำเนินงานด้านคัมภีร์โบราณในประเทศไทยให้เหมาะสม มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เป็นแนวทางที่ช่วยการอนุรักษ์และป้องกันการสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ให้คงอยู่สำหรับคนรุ่นหลังต่อไป และเอื้ออำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถเข้าถึงมรดกภูมิปัญญาของชาติได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน สามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อการพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทย โดยสังเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการคัมภีร์โบราณในประเทศไทย ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากร ได้แก่ หน่วยงานการจัดการคัมภีร์โบราณ จำนวนทั้งสิ้น 14 แห่ง กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยงานการจัดการคัมภีร์โบราณ แห่งละ 1 คน และผู้ปฏิบัติงานหน่วยงานการจัดการคัมภีร์โบราณ แห่งละ 1 คน รวมทั้งสิ้น 28 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการจัดการคัมภีร์โบราณ ออกแบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการคัมภีร์โบราณของประเทศไทย ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 คน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยจำแนกปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการจัดการคัมภีร์โบราณของประเทศไทย 5 ด้าน คือ 1) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 2) ปัจจัยด้านงบประมาณ 3) ปัจจัยปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 4) ปัจจัยด้านบุคลากร 5) ปัจจัยด้านเครือข่ายและความร่วมมือ

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จมากที่สุด ได้แก่ ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ และ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จรองลงมา ได้แก่ ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านเครือข่าย และความร่วมมือและปัจจัยปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

1. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย ปัจจัยย่อย 5 รายการ ได้แก่ นโยบาย กลยุทธ์ โครงสร้าง บุคลากร และระบบการทำงาน พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่โครงสร้าง รองลงมา ได้แก่ นโยบาย สำหรับปัจจัยกลยุทธ์ บุคลากร และระบบการทำงาน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณารายละเอียดของแต่ละปัจจัย ได้ผลดังต่อไปนี้

1.1 ปัจจัยด้านโครงสร้าง ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนสอดคล้องกับการดำเนินงานด้าน คัมภีร์ ไบลาน พบว่า หลายหน่วยงานได้ปรับโครงสร้างองค์กร โดยจัดตั้งเป็นสถาบัน โครงการ ศูนย์ และ พิพิธภัณฑสถานโดยเฉพา เช่น สถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานวัดสูงเม่น สถาบันธรรมชัย วัดธรรมกาย โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โครงการสำรวจ รวบรวม และศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ศูนย์เรียนรู้ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นท่าม่วง วัดท่าม่วง และพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานคัมภีร์ไบบลาน วัดมหาชัย

1.2 ปัจจัยด้านนโยบาย ประกอบด้วยปัจจัยย่อย จำนวน 5 รายการ ได้แก่ องค์กรต้อง กำหนดการจัดการคัมภีร์ไบบลานเป็นนโยบายหลักและมีความชัดเจนเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กำหนดนโยบายที่เน้นการจัดการข้อมูลเนื้อหาบทคัมภีร์ไบบลานมากกว่าตัวต้นฉบับ นโยบายเน้น การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ให้ความสำคัญของคัมภีร์ไบบลานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชนและของชาติ และเผยแพร่ให้นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นโยบายด้านการพัฒนาบุคลากร เพิ่มความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญด้านการจัดการคัมภีร์ไบบลาน และนโยบายการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2553) ซึ่งได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาคัมภีร์ไบบลานโดยการ ส่งเสริม ทะนุบำรุงรักษา และสืบทอด คัมภีร์ไบบลานเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชน เช่นเดียวกับโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โครงการสำรวจ รวบรวม และศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคตะวันตก ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ที่มี นโยบายส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ให้ความสำคัญของคัมภีร์ไบบลานว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชน และสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานวัดสูงเม่นที่มีนโยบายส่งเสริมสถาบันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชน

1.3 ปัจจัยด้านกลยุทธ์ ประกอบด้วยปัจจัย 2 รายการ ได้แก่กำหนดกลยุทธ์ซึ่งเน้นความร่วมมือในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ชุมชน วัด สถาบันการศึกษา เป็นรายการปัจจัยที่สำคัญมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กำหนดกลยุทธ์การสร้างความสำเร็จในคัมภีร์ไบบลาน ซึ่งพบว่า หลาย หน่วยงานมีการจัดการคัมภีร์ไบบลานของประเทศไทย เช่น หอสมุดแห่งชาติ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ศูนย์ไบบลานศึกษา สถาบันล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โครงการ อนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) หน่วยงานเหล่านี้สำรวจคัมภีร์ ไบลานตามแหล่งต่างๆ ทั่วประเทศกำหนดกลยุทธ์เน้นความร่วมมือในทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งท้องถิ่น ชุมชน วัด สถาบันการศึกษา เพื่อให้การสำรวจได้ง่าย รวดเร็ว และยังมีหน่วยสถาบันอนุรักษ์คัมภีร์ไบบลานวัดสูงเม่น

โครงการพระไตรปิฎก วัดพระธรรมกายได้กำหนดกลยุทธ์การสร้างคามศรัทธาในคัมภีร์ไบเบิลด้านพุทธศาสนา ทำให้มีเครือข่ายความร่วมมือเข้ามาช่วยดำเนินงานด้วย

1.4 ปัจจัยด้านบุคลากร ประกอบด้วยปัจจัย จำนวน 1 รายการ ได้แก่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของคัมภีร์ไบเบิล สนับสนุนการจัดการคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งพบว่า หน่วยงานการจัดการคัมภีร์ไบเบิลของประเทศไทยที่จัดตั้งสถาบัน โครงการ ศูนย์ และพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาโดยเฉพาะสำหรับดำเนินงานด้านคัมภีร์ไบเบิลโดยตรง ส่วนใหญ่มีผู้บริหารให้ความสำคัญและเห็นคุณค่า และสนับสนุนด้านการจัดการคัมภีร์ไบเบิล

1.5 ปัจจัยระบบการทำงานประกอบด้วยปัจจัย จำนวน 2 รายการ ได้แก่มีการกำหนดเป้าหมายชัดเจนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ปัจจุบัน มีการวางแผนให้การทำงานสอดคล้องกันและส่งเสริมกัน เป็นรายการปัจจัยที่ความสำคัญเท่ากัน พบว่า หน่วยงานการจัดการคัมภีร์ไบเบิลของประเทศไทยจัดตั้งเป็นกลุ่มงานหลักในองค์กรหรือเป็นสถาบัน โครงการ และศูนย์สำหรับดำเนินงานโดยเฉพาะจะมีระบบการทำงานที่ดีและชัดเจนเอื้อต่อการดำเนินงานด้านคัมภีร์ไบเบิล

2. ปัจจัยด้านงบประมาณ ประกอบด้วย ปัจจัยย่อย 5 รายการ ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ได้รับงบประมาณสนับสนุนประจำปีอย่างต่อเนื่อง และได้งบประมาณที่เพิ่มขึ้นสอดคล้องกับภารกิจรองลงมา ได้แก่ งบประมาณที่ได้รับจากสนับสนุนจากแหล่งอื่น ๆ งบประมาณจากการขอทุนวิจัยจากภายในและจากแหล่งภายนอก และงบประมาณจากการบริจาค การทำบุญ มีความสำคัญใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่พบว่า หน่วยงานการจัดการคัมภีร์ไบเบิลของประเทศไทยได้รับงบประมาณจากสนับสนุนประจำปีอย่างต่อเนื่อง จากการเขียนโครงการขึ้นมาเพื่อของบประมาณ และการขอทุนวิจัยจากแหล่งทุนภายในและภายนอกสนับสนุนด้านมรดกทางวัฒนธรรม

3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบด้วย ปัจจัยย่อย 6 รายการ ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ต้องมีเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ทันสมัย เหมาะสม มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ รองลงมา ได้แก่เทคโนโลยีสมัยใหม่ช่วยทำให้การดำเนินงานสะดวก รวดเร็ว ลดความซ้ำซ้อนและขั้นตอนการทำงาน ระบบเครือข่าย ฐานข้อมูลออนไลน์ต้องมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว มีความเสถียร มีระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูล มีผู้ดูแลระบบ มีการบำรุงรักษา และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ปัจจัยเทคโนโลยีและเครือข่าย ช่วยให้การเผยแพร่ การบริการ และเข้าถึงคัมภีร์ไบเบิลได้สะดวก ปัจจัยเทคโนโลยีเอื้อต่อการอนุรักษ์ต้นฉบับ โดยการใช้อิเล็กทรอนิกส์เป็นดิจิทัลแทนการใช้ต้นฉบับจริง และปัจจัยต้องมีการพัฒนาโปรแกรมฐานข้อมูลคัมภีร์ไบเบิลโดยเฉพาะ มีความสำคัญใกล้เคียงกัน ซึ่งพบว่า สอดคล้องกับหน่วยงานการจัดการคัมภีร์ไบเบิลทั้งในประเทศและต่างประเทศได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาดำเนินการอนุรักษ์ สงวนรักษา และพัฒนาระบบการเข้าถึงเนื้อหาความรู้ ให้บริการผู้สนใจได้อย่างครอบคลุม ทั้งถึง ผ่านการให้บริการรูปแบบออนไลน์ หน่วยงานระดับสากลมีองค์การเพื่อการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลออนไลน์การเข้าถึงเนื้อหาความรู้ในคัมภีร์ไบเบิลให้เป็นมรดกความทรงจำของโลก (UNESCO, 2004) ในต่างประเทศมีโครงการห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ไบเบิลของประเทศลาว (Hundius and Wharton, 2007) ในประเทศไทยมีหลายหน่วยงาน ด้วยกัน ดังนี้ หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ไบเบิล ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภาคตะวันตก ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) คลังข้อมูลเอกสารโบราณล้านนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และฐานข้อมูล

เอกสารโบราณ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. ปัจจัยด้านบุคลากร ประกอบด้วย ปัจจัยย่อย 11 รายการ ได้แก่ ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารต้องสนับสนุนกระบวนการทำงานทุกด้าน และบุคลากรต้องมีความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์ โบบาน รองลงมา ได้แก่ บุคลากรต้องมีใจรัก ศรัทธา เสียสละ มุ่งมั่น อดทน และมีจิตอาสา และ ผู้บริหารต้องเข้าใจมองภาพรวมของกระบวนการดำเนินงานด้านคอมพิวเตอร์ โบบาน มีความสำคัญใกล้เคียงกัน ความสำคัญถัดมา ได้แก่ มีบุคลากรสายสนับสนุน อาสาสมัคร และจิตอาสาช่วยทำงาน ทำงานเป็นทีม และผู้บริหารต้องเข้าใจบริบท เห็นคุณค่าและให้ความสำคัญแก่การจัดการคอมพิวเตอร์ โบบาน มีความสำคัญใกล้เคียงกัน ที่มีความสำคัญถัดมา ได้แก่ บุคลากรต้องมีความพร้อมและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำ และบุคลากรมีความเชี่ยวชาญและมีความรู้ด้านเทคโนโลยีควบคู่ไปด้วย มีความสำคัญใกล้เคียงกัน และมีบุคลากรทำงานประจำ บุคลากรมีเครือข่ายและความสัมพันธ์อันดีมีหลักการติดต่อประสานงานกับบุคคลอื่น มีความสำคัญเท่ากัน ซึ่งพบว่าผู้บริหารหน่วยงานการจัดการคอมพิวเตอร์ โบบาน เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างมากเอื้อต่อความสำเร็จต่อการดำเนินงานคอมพิวเตอร์ โบบานของหน่วยงาน โดยผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ เข้าใจ เห็นคุณค่าและความสำคัญ สนับสนุนการดำเนินงาน ผู้ปฏิบัติงานหรือบุคลากรมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญ สามารถปฎิวัติ ถ่ายทอด และแปลเนื้อหาได้ รวมทั้งต้องมีหลักการเจรจาโน้มน้าว มีหลักการติดต่อประสานงานที่ดีในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งจะส่งผลต่อการดำเนินการสำรวจคอมพิวเตอร์ โบบาน และประการสำคัญที่เป็นปัจจัยเอื้อต่อความสำเร็จ คือ บุคลากรต้องมีใจรัก ศรัทธา เสียสละ มุ่งมั่น อดทน และมีจิตอาสา และมีการทำงานเป็นทีมเนื่องจากบางกระบวนการ มีหลายลำดับขั้นตอนที่ต้องดำเนินงานไปพร้อมๆ กัน จึงต้องอาศัยการทำงานเป็นทีมอย่างมาก เช่น ขั้นตอนการสำรวจ ตั้งแต่การอนุรักษ์เบื้องต้น การทำรายการบัญชี การแยกชื่อเรื่อง หมวดหมู่ และการถ่ายภาพคอมพิวเตอร์ โบบานดิจิทัล เป็นต้น

5. ปัจจัยด้านเครือข่ายและความร่วมมือ ประกอบด้วย ปัจจัยย่อย 5 รายการ ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด ได้แก่ มีเครือข่ายความร่วมมือแบบไม่เป็นทางการ รองลงมา ได้แก่มีเครือข่ายระดับหน่วยงาน/สถาบันที่มีการจัดการคอมพิวเตอร์ โบบาน มีเครือข่ายในระดับท้องถิ่นชุมชน และเครือข่ายแบบเป็นทางการ ปัจจัยที่มีความสำคัญถัดมา ได้แก่ มีเครือข่ายความร่วมมือภายในองค์กร และมีเครือข่ายในระดับนานาชาติ ซึ่งพบว่า เครือข่ายความร่วมมือแบบไม่เป็นทางการ ทำให้ดำเนินงานได้สะดวก รวดเร็ว ขั้นตอนไม่ยุ่งยาก ทำให้การติดต่อประสานงานง่ายโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว ส่วนเครือข่ายแบบเป็นทางการเป็นปัจจัยที่เอื้อประโยชน์ในการทำกิจกรรม อบรม สัมมนา แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ร่วมกัน เครือข่ายระดับหน่วยงานหรือองค์กรช่วยเหลือ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ประสบการณ์ การทำงาน และวิธีการ เทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการจัดการ และระดับท้องถิ่นเป็นปัจจัยเอื้อในลักษณะการลงพื้นที่สำรวจคอมพิวเตอร์ โบบาน โดยชุมชนช่วยเหลือประสานงานในการสำรวจคอมพิวเตอร์ โบบานที่อยู่ตามชุมชน วัด และเครือข่ายระดับนานาชาติส่วนช่วยสนับสนุนเรื่องงบประมาณ

ข้อเสนอแนะ

การจัดการคัมภีร์โบราณของหน่วยงานในไทย เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั้น ควรคำนึงถึงปัจจัยสำคัญซึ่งส่งผลถึงความสำเร็จ โดยการกำหนดโครงสร้างองค์กรให้ชัดเจน สอดคล้องกับการดำเนินงานด้านคัมภีร์โบราณ ด้านนโยบายและกลยุทธ์ควรกำหนดเป็นนโยบายและกลยุทธ์หลักขององค์กร และควรกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ปัจจุบัน ระบบการทำงานต้องมีการวางแผนให้การทำงานสอดคล้องกันและส่งเสริมกัน สำหรับปัจจัยด้านบุคลากร ผู้บริหารหน่วยงานการจัดการคัมภีร์โบราณควรเป็นผู้นำเห็นคุณค่าและความสำคัญ สนับสนุนการดำเนินงาน ด้านคัมภีร์โบราณ สำหรับผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญ สามารถปรีวรต ถ่ายถอด และแปลเนื้อหาบทคัมภีร์โบราณได้ มีหลักการเจรจาให้มน้ำ มีหลักการติดต่อประสานงานที่ดีในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และมีใจรัก ศรัทธา เสียสละ มุ่งมั่น ความอดทน และมีจิตอาสา และทำงานเป็นทีมได้ ปัจจัยด้านงบประมาณ ควรได้รับงบประมาณสนับสนุนประจำปีอย่างต่อเนื่องจากโครงการ และขอทุนวิจัยจากแหล่งทุนภายในและภายนอก ปัจจัยด้านเครือข่ายความร่วมมือควรมีเครือข่ายความร่วมมือแบบไม่เป็นทางการที่ทำให้ดำเนินงานได้สะดวก รวดเร็ว ขั้นตอนไม่ยุ่งยาก การติดต่อประสานงานได้ง่ายและมีเครือข่ายความร่วมมือเป็นทางการเพื่อเอื้อประโยชน์ในการทำกิจกรรมอบรม สัมมนา แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ร่วมกัน รวมทั้งควรมีเครือข่ายระดับหน่วยงานหรือองค์กรที่ช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การทำงาน และการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้จัดการ และมีหน่วยงานระดับท้องถิ่นเป็นปัจจัยเอื้อในการลงพื้นที่สำรวจ และสุดท้ายต้องมีเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ทันสมัยเหมาะสม มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ มีระบบเครือข่าย ฐานข้อมูลออนไลน์ที่รวดเร็ว มีความเสถียร มีระบบรักษาความปลอดภัยของข้อมูล มีผู้ดูแล และมีการบำรุงรักษา และพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ช่วยอนุรักษ์ สงวนรักษา และการเข้าถึงเนื้อหาความรู้ในคัมภีร์โบราณได้สะดวกครอบคลุมอย่างทั่วถึง ผ่านการให้บริการในรูปแบบออนไลน์ และสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กฤษณพร สนวนแสน. (2548). *อักษรขอม/โบราณ/การศึกษาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2545). *สารนิเทศจากคัมภีร์โบราณสมัยอยุธยา*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2548). *คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. และนิยะดา ทาสุคนธ์. (2541). *เอกสารโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- เกษียร มะปะโม. (2548). *คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- _____. (ม.ป.ป.). *การอนุรักษ์เอกสารโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.

- ไข่มุก อุทยาวลี. การสำรวจสถานภาพแหล่งข้อมูลสมุดไทยภาคใต้: กรณีศึกษาจังหวัดพัทลุงและสงขลา. *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*. 13(3), 479-488.
- เฉลิมพล คำเชื้อ. (2554). *ศึกษาวิเคราะห์ப்புพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลาน กรณีศึกษา คัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆฐาน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. (2553). *ระบบการจัดการคัมภีร์ใบลานวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นฤมล ปิยวิทย์. (2544). *การศึกษาภาษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ใบลาน เรื่องปฐมมูลลี*. นครราชสีมา: สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- นิตาชล จำนงศรี. (2552). *การพัฒนาเค้าร่างเมทาตาสำหรับการจัดการเอกสารใบลานที่อยู่ในรูปดิจิทัล*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาสารสนเทศศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บานเย็น ภัทรเกียรติเจริญ. (2556). *การวิเคราะห์และจัดระบบความรู้ที่อยู่ในเอกสารใบลาน*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาสารสนเทศศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บัวไข เพ็งพระจันทร์. (2551). *การฟื้นฟูคัมภีร์ใบลานในยุคจินตนาการใหม่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาไทยศึกษา มหาสารคาม.
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ. (2552). *หอสุมดูวชิรญาณกับการรวบรวมต้นฉบับตัวเขียน*. *วารสารศิลปากร*. 52(5). 58 -73.
- พิษณุ เข้มพิลาและกฤษฎา ศรีธรรมมา. (2550). *การศึกษาลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- วรรณวิทย์ เหลืองประภัสร์. (2547). *คัมภีร์ใบลาน/สตราอภิธรรมกำเนิด*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วิทธี ประชานุกูล. (2556). *การศึกษาคัมภีร์ใบลานสู่การออกแบบสถานลานธรรม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการออกแบบตกแต่งภายใน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วลีรัตน์ มันทุราช. (2555). *วัฒนธรรมใบลาน*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- _____. (2556). *วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(35), 93-97.
- วิชัย กุลชาบาล. (2543). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานในชลบุรี*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา
- _____. (2556). *วัฒนธรรมคัมภีร์ใบลานของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 21(35), 93-97.
- สมชาย ลำดาวน. (2554). *วัฒนธรรมใบลาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สมหมาย เปรมจิตร. (2544). *ประสบการณ์จากคัมภีร์ใบลานล้านนา. บทความประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง “การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ใบลานที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย”*. จัดโดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ร่วมกับองค์การยูเนสโกหน่วยข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เครือข่ายความร่วมมือเพื่อการเข้าถึงและอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 22-23 กันยายน 2544 โรงแรมนิเวศพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.
- สินีนานู สมบูรณ์เอก. (2555). การดิจิทัลไอซ์เอกสารโบราณของสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กรณีศึกษาคัมภีร์ใบลาน. *วารสารห้องสมุด*, 56(1), 22-32.
- สุรสิทธิ์ ไทรัตน์. (2556). *คัมภีร์ใบลานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2548). *คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- _____. (2552). *คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ใบลานและหนังสือสมุดไทยสำนักหอสมุดแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดแห่งชาติ.
- อนาโตล เบ็ลดีเยร์ และสุพิน ฤทธิพิชญ. (2555). *การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเภทข้อมูลเอกสารโบราณและการใช้ประโยชน์จากข้อมูลเอกสารโบราณ*. เชียงใหม่: ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรมสถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อภิวันท์ พันธุ์สุข. (2551). *การเปลี่ยนแปลงฐานะและบทบาทภาษาล้านนา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- อนุสรณ์ กิตติวัฒนโธ. (2556). *ความเชื่อและคตินิยมที่ปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่ล้านนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2556). คัมภีร์ใบลานล้านนา. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 38(2), 105-132.
- Grabowsky, Volker. (2008). *Research Group Manuscript Cultures in Asia and Africa*. 1Tai Manuscripts in the Dhamma Script Domain: Surveying, Preservation and Document, Part 1. Autumn/Winter. 2008.
- Hundius, H. and Wharton, D. (2007). Digital Library of Lao Manuscripts. *Journal of Lao Studies*. 2(2): 67-74.
- National Mission for Manuscripts. (2005). Retrieved from <http://www.namami.org>.
- UNESCO. (2004). *Memory of the world registers*. Retrieved from <http://www.unesco.org/webworld/mdm/regi>.

